

Senecae

Epistulae Morales ad Lucilium:

Epistulae I-V

Cum adnotationibus a David Ring tantum Latine scriptis

<p style="text-align: center;">I. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM</p> <p style="text-align: center;">[de Brevitate Vitae]</p> <p>[1] Ita fac, mi Lucili: vindica te tibi, et tempus quod adhuc aut auferebatur aut subripiiebatur aut excidebat collige et serva. Persuade tibi hoc sic esse ut scribo: quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt.</p> <p>Turpissima tamen est iactura quae per negligentiam fit. Et si volueris attendere, magna pars vitae elabatur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. [2] Quem mihi dabis qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet, qui intellegat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam praeterit; quidquid aetatis retro est mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere; sic fiet ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. [3] Dum differtur vita transcurrit. Omnia, Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est; in huius rei unius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit, ex qua expellit quicumque vult. Et tanta stultitia mortalium est ut quae minima et vilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi cum impetravere patiantur,</p>	<p>vindica te tibi = libera te beneficio tibi</p> <p>excidebat = elabebatur = defluebat</p> <p>subducuntur = subtrahuntur = removentur</p> <p>iactura = damnum = detrimentum</p> <p>Quem mihi dabis? = Quisnam? = Quem mihi ostendes?</p> <p>aliquod pretium tempori ponat = tempus maioris momenti faciat</p> <p>complectere = prehendere</p> <p>ex crastino: sc. opere</p> <p>si (dat.) manum inieceris = si prehenderis</p> <p>differtur = moratur</p> <p>nos...misit = nobis dedit</p> <p>ex qua expellit: sc. nos</p> <p>imputari = adscribi</p> <p>cum impetraverunt = postquam obtinuerunt</p>
---	---

<p>nemo se iudicet quicquam debere qui tempus accepit, cum interim hoc unum est quod ne gratus quidem potest reddere. [4] Interrogabis fortasse quid ego faciam qui tibi ista praecipio. Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum sed diligentem evenit, ratio mihi constat impensae. Non possum dicere nihil perdere, sed quid perdam et quare et quemadmodum dicam; causas paupertatis meae reddam. Sed evenit mihi quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. [5] Quid ergo est? non puto pauperem cui quantulumcumque superest sat est; tu tamen malo serves tua, et bono tempore incipies. Nam ut visum est maioribus nostris, 'sera parsimonia in fundo est'; non enim tantum minimum in imo sed pessimum remanet. Vale.</p>	<p>praecipio = praecepta do</p> <p>ingenue = aperte = sincere</p> <p>evenit = accidit = fit</p> <p>impensa = sumptus = pecunia soluta</p> <p>ratio mihi constat impensae (pecuniae) = dinumeratio mihi impensae congruit impensae verae</p> <p>quod apud...impensae. = Quamquam libenter do, haud prodigus sum.</p> <p>quemadmodum = quomodo</p> <p>malo serves = praefero ut serves = moneo ut serves</p> <p>bono tempore = sine mora</p> <p>Proverbium: "Sera parsimonia in fundo est." = Cum bibisti usque ad fundum poculi, occasio frugalitatis iam perdita est.</p> <p>in imo = in fundo</p>
---	---

<p style="text-align: center;">II. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM</p> <p style="text-align: center;">[de libros nimios legendo]</p> <p>[1] Ex iis quae mihi scribis et ex iis quae audio bonam spem de te concipio: non discurreis nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est: primum argumentum compositae mentis existimo posse consistere et secum morari. [2] Illud autem vide, ne ista lectio auctorum multorum et omnis generis voluminum habeat aliquid vagum et instabile. Certis ingeniis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubique est. Vitam in peregrinatione exigentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias; idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant sed omnia cursim et properantes transmittunt. [3] Non prodest cibus nec corpori accedit qui statim sumptus emittitur; nihil aequae sanitatem impedit quam remediorum crebra mutatio; non venit vulnus ad cicatricem in quo medicamenta temptantur; non convalescit planta quae saepe transfertur; nihil tam utile est ut in transitu prosit. Distringit librorum multitudo; itaque cum legere non possis quantum habueris, satis est habere quantum</p>	<p>discurreis = modo huc modo illuc curris</p> <p>inquietaris = sollicitaris</p> <p>iactatio hic = concitatio = commotio</p> <p>secum morari = esse solus</p> <p>Illud autem vide = Cave</p> <p>vagum = errabundum</p> <p>properantes = festinantes</p> <p>transmittunt = transeunt vel transfugiunt vel praetermittunt</p> <p>non prodest cibus = cibus non est beneficio</p> <p>nec corpori accedit = et nihil corpori addit</p> <p>crebra = frequens</p> <p>cicatrix = signum vel vestigium vulneris veteris</p> <p>medicamenta temptantur = multa medicamenta sunt experimento medicis</p> <p>distringit = animum distrahit</p>
--	---

<p>legas. [4] 'Sed modo' inquis 'hunc librum evolvere volo, modo illum.' Fastidientis stomachi est multa degustare; quae ubi varia sunt et diversa, inquinant non alunt. Probatos itaque semper lege, et si quando ad alios deverti libuerit, ad priores redi. Aliquid cotidie adversus paupertatem, aliquid adversus mortem auxili compara, nec minus adversus ceteras pestes; et cum multa percurreris, unum excerpe quod illo die concoquas. [5] Hoc ipse quoque facio; ex pluribus quae legi aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est quod apud Epicurum nactus sum - soleo enim et in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator -: 'honestas' inquit 'res est laeta paupertas'. [6] Illa vero non est paupertas, si laeta est; non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat aut feneret, si alieno imminet, si non acquisita sed acquirenda computat? Quis sit divitiarum modus quaeris? primus habere quod necesse est, proximus quod sat est. Vale.</p>	<p>evolvere = aperire</p> <p>fastidientis = qui vix facile delectari potest</p> <p>inquinant non alunt = contaminant non nutrient</p> <p>probatos = sapienter commendatos</p> <p>si...libuerit = si cupis</p> <p>priores hic = iam lectos</p> <p>aliquid...auxili compara = aliquid utile sume</p> <p>concoquas = digeris = deliberes</p> <p>nactus sum = inveni</p> <p>aliena castra = castra hostium</p> <p>parum = non satis ↔ nimis, nimium</p> <p>Quid...refert? = Quid interest? = Cui bono?</p> <p>in horreis = in cellis</p> <p>feneret = faeneret = usuras det = pecuniam mutuum dando faciat</p> <p>alieno imminet = rem alterius cupit</p>
--	--

<p style="text-align: center;">III. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM</p> <p style="text-align: center;">[de Amicitia vera]</p> <p>[1] Epistulas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo; deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas ne ipse quidem id facere: ita eādem epistolā illum et dixisti amicum et negasti. Itaque si proprio illo verbo quasi publico usus es et sic illum amicum vocasti quomodo omnes candidatos 'bonos viros' dicimus, quomodo obvios, si nomen non succurrit, 'dominos' salutamus, hac abierit. [2] Sed si aliquem amicum existimas cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras et non satis nosti vim verae amicitiae. Tu vero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius: post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero praepostero officia permiscent qui, contra praecepta Theophrasti, cum amaverunt iudicant, et non amant cum iudicaverunt. Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte; tam audaciter cum illo loquere quam tecum. [3] Tu quidem ita vive ut nihil tibi committas nisi quod committere etiam inimico tuo possis; sed quia interveniunt quaedam quae consuetudo fecit arcana,</p>	<p>Epistulas...perferendas... amico tuo = epistulas quas amicus tuus mihi det</p> <p>negasti = negaveristi</p> <p>quasi publico = sensu vulgari</p> <p>vocasti = vocaveristi</p> <p>obvios = quos foris forte conveniamus = omnes quos in via videamus et salutemus</p> <p>si nomen non succurrit = si nomen obliviscimur</p> <p>hac abierit = fiat = liceat</p> <p>tantundem = tantum vero</p> <p>nost = novisti</p> <p>praepostero = perverse</p> <p>cum amaverunt = postquam amicitiam fecerunt = aliquo in amicitiam recepto</p> <p>an = utrum = num = si</p> <p>cum placuerit fieri = postquam visum est ut ita eveniret</p> <p>interveniant = eveniunt</p> <p>consuetudo fecit arcana = mores fecerunt secreta</p>
---	---

<p>cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaveris, facies; nam quidam fallere docuerunt dum timent falli, et illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est quare ego ulla verba coram amico meo retraham? quid est quare me coram illo non putem solum? [4] Quidam quae tantum amicis committenda sunt obviis narrant, et in quaslibet aures quidquid illos urit exonerant; quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant et, si possent, ne sibi quidem credituri interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est; utrumque enim vitium est, et omnibus credere et nulli, sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. [5] Sic utrosque reprehendas, et eos qui semper inquieti sunt, et eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens non est industria sed exagitatae mentis concursatio, et haec non est quies quae motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio et languor. [6] Itaque hoc quod apud Pomponium legi animo mandabitur: 'quidam adeo in latebras refugerunt ut putent in turbido esse quidquid in luce est'. Inter se ista miscenda sunt: et quiescenti agendum et agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera: illa dicet tibi et diem fecisse se et noctem. Vale.</p>	<p>facies: sc. eum huius generis</p> <p>coram amico = apud amicum = ante oculos amici</p> <p>urit = vexat</p> <p>carissimorum conscientiam reformidant = propter timorem carissimos res suas scire nolunt</p> <p>exagitatae = quasi excitatae et educatae a venatoribus</p> <p>animo mandabitur = memoriae mandandum est = memoriae committi debet</p> <p>latebras = recessus obscuros et aptos ad latendum et praedonibus caros</p> <p>in turbido = quasi in aqua turbida, in caeno</p> <p>in turbido...luce est = aliquid obscurum esse lucidum</p> <p>inter se ista miscenda sunt = fiat modus in rebus = nihil nimium = festina lente</p> <p>cum rerum natura delibera = in colloquium cum veritate ineas</p>
---	--

<p style="text-align: center;">IV. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM</p> <p style="text-align: center;">[de mortis metu]</p> <p>[1] Persevera ut coepisti et quantum potes propera, quo diutius frui emendato animo et composito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas est quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et splendidae.</p> <p>[2] Tenes utique memoria quantum senseris gaudium cum praetexta posita sumpsisti virilem togam et in forum deductus es: maius expecta cum puerilem animum deposueris et te in viros philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia sed, quod est gravius, puerilitas remanet; et hoc quidem peior est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum, nec puerorum tantum sed infantum: illi levia, hi falsa formidant, nos utraque.</p> <p>[3] Profice modo: intelleges quaedam ideo minus timenda quia multum metus afferunt. Nullum malum magnum quod extremum est. Mors ad te venit: timenda erat si tecum esse posset: necesse est aut non perveniat aut transeat.</p>	<p>quo = ut</p> <p>emendato = correcto = aucto</p> <p>quae percipitur = qua frueris</p> <p>ab omni labe purae = immaculatae</p> <p>utique = omnino</p> <p>praetexta posita = togā praetextā depositā</p> <p>te in viros philosophia transcripserit = te in numero virorum philosophia posuerit</p> <p>*Ut pueritia puerilitati, eodem modo senectus sapientiae; illae sunt aetates, hae qualitates.</p> <p>habemus = censemus</p> <p>formidant = timent = metuunt = verentur</p> <p>profice = proficiscere</p> <p>ideo = idcirco = igitur</p> <p>extremum = ultimum vitae</p> <p>esse = remanere</p>
--	--

<p>[4] 'Difficile est' inquis 'animum perducere ad contemptum animae.' Non vides quam ex frivolis causis contemnatur? Alius ante amicae fores laqueo pependit, alius se praecipitavit e tecto ne dominum stomachantem diutius audiret, alius ne reduceretur e fuga ferrum adegit in viscera: non putas virtutem hoc effecturam quod efficit nimia formido? Nulli potest segura vita contingere qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat.</p> <p>[5] Hoc cotidie meditare, ut possis aequo animo vitam relinquere, quam multi sic complectuntur et tenent quomodo qui aqua torrente rapiuntur spinas et aspera. Plerique inter mortis metum et vitae tormenta miseri fluctuantur et vivere nolunt, mori nesciunt.</p> <p>[6] Fac itaque tibi iucundam vitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuvat habentem nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus; nullius autem rei facilior amissio est quam quae desiderari amissa non potest. Ergo adversus haec quae incidere possunt etiam potentissimis adhortare te et indura.</p>	<p>animae = vitae</p> <p>fores = ianua = ostium</p> <p>stomachantem = furentem</p> <p>ferrum = ensis, gladius [figura rhetorica = denominatio = metonymia]</p> <p>non putas...formido = certe quanto efficit formido, tanto magisque virtus [= genus disputandi quod dicitur "a fortiori"]</p> <p>contingere = tangere</p> <p>de producenda: sc. vita = de in longius vita ducenda</p> <p>consules = consulatus multos</p> <p>meditare ut = meditare quomodo</p> <p>aequo animo = quiete</p> <p>complectuntur: sc. vitam</p> <p>quomodo = velut</p> <p>rapiuntur = rapiunt</p> <p>aspera: sc. saxa</p>
---	--

<p>[7] De Pompei capite pupillus et spado tulere sententiam, de Crasso crudelis et insolens Parthus; Gaius Caesar iussit Lepidum Dextro tribuno praebere cervicem, ipse Chaereae praestitit; neminem eo fortuna provexit ut non tantum illi minaretur quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere: momento mare evertitur; eodem die ubi luserunt navigia sorbentur.</p> <p>[8] Cogita posse et latronem et hostem admove- re iugulo tuo gladium; ut potestas maior absit, nemo non servus habet in te vitae necisque arbitrium. Ita dico: quisquis vitam suam contempsit tuae dominus est. Recognosce exempla eorum qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi aut dolo: intelleges non pauciores servorum ira cecidisse quam regum. Quid ad te itaque quam potens sit quem times, cum id propter quod times nemo non possit?</p> <p>[9] At si forte in manus hostium incideris, victor te duci iubebit - eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis et hoc nunc primum quod olim patiebaris intellegis? Ita dico: ex quo natus es, duceris. Haec et eiusmodi versanda in animo sunt si volumus ultimam illam horam placidi expectare cuius metus omnes alias inquietas facit.</p>	<p>capite = fato = exitu</p> <p>pupillus = puer parvulus</p> <p>spado = eunuchus</p> <p>ipse...praestitit = Caligula ipse Chaereae se praebet</p> <p>provexit = auxit</p> <p>minaretur = periculum intenderet</p> <p>ut = quamquam Quid ad te? = Num tuā refert?</p> <p>nempe = scilicet = videlicet = quippe = nimirum = certe</p> <p>eo nempe quo duceris = ad eundem locum quo iam ducebaris</p> <p>olim hic = tam diu</p> <p>alias: sc. horas</p>
--	--

<p>[10] Sed ut finem epistulae imponam, accipe quod mihi hodierno die placuit - et hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est: 'magnae divitiae sunt lege naturae composita paupertas'. Lex autem illa naturae scis quos nobis terminos statuatur? Non esurire, non sitire, non algere. Ut famem sitimque depellas non est necesse superbis assidere liminibus nec supercilium grave et contumeliosam etiam humanitatem pati, non est necesse maria temptare nec sequi castra: parabile est quod natura desiderat et appositum. [11] Ad supervacua sudatur; illa sunt quae togam conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt, quae in aliena litora impingunt: ad manum est quod sat est. Cui cum paupertate bene convenit dives est. Vale.</p>	<p>magnae...paupertas = paupertas secundum legem naturae est abundantia</p> <p>esurire = famem sentire</p> <p>sitire = sitem sentire</p> <p>algere = frigore affici</p> <p>superbis...liminibus = visitare aedes potentium</p> <p>supercilium = linea capillorum super oculos</p> <p>contumeliosam... = hum. ab eo qui de humanitate sua se iactat</p> <p>appositum = ante oculos et facile sumptu</p> <p>sudatur = guttae aquae salsae ob laborem emittitur</p> <p>supervacua = superflua</p> <p>sub tentorio = in castris</p> <p>impingunt = incutiunt</p>
---	--

<p style="text-align: center;">V. SENECA LUCILIO SUO SALUTEM</p> <p style="text-align: center;">[de philosophi temperantia]</p> <p>[1] Quod pertinaciter studes et omnibus omissis hoc unum agis, ut te meliorem cotidie facias, et probo et gaudeo, nec tantum hortor ut perseveres sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere sed conspici cupiunt facias aliqua quae in habitu tuo aut genere vitae notabilia sint;</p> <p>[2] asperum cultum et intonsum caput et negligentiolem barbam et indictum argento odium et cubile humi positum et quidquid aliud ambitionem perversa via sequitur evita. Satis ipsum nomen philosophiae, etiam si modeste tractetur, invidiosum est: quid si nos hominum consuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons populo nostra conveniat.</p> <p>[3] Non splendeat toga, ne sordeat quidem; non habeamus argentum in quod solidi auri caelatura descenderit, sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruisse. Id agamus ut meliorem vitam sequamur quam vulgus, non ut contrariam: alioquin quos emendari volumus fugamus a nobis et</p>	<p>omnibus omissis = omnibus aliis depositis</p> <p>probo = laudo</p> <p>proficere = progressum facere</p> <p>asperum cultum = modus vivendi durus</p> <p>habitu = vestibus</p> <p>intonsum = coma longa</p> <p>indictum argento odium = odium argento declaratum</p> <p>cubile = lectus</p> <p>ambitio = studium cupiditasque honorum</p> <p>evita = evitare debes</p> <p>tractetur = agatur</p> <p>consuetudini = moribus</p> <p>conveniat = congruat</p> <p>argentum = mensa argentea</p> <p>caelatura = ars metallis pingendi</p> <p>caruisse ↔ habuisse</p> <p>alioquin = si aliter</p> <p>fugamus = efficimus ut fugiant</p>
---	--

<p>avertimus; illud quoque efficimus, ut nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia.</p> <p>[4] Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem; a qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus ne ista per quae admirationem parare volumus ridicula et odiosa sint. Nempe propositum nostrum est secundum naturam vivere: hoc contra naturam est, torquere corpus suum et faciles odisse munditias et squalorem appetere et cibis non tantum vilibus uti sed taetris et horridis.</p> <p>[5] Quemadmodum desiderare delicatas res luxuriae est, ita usitatas et non magno parabiles fugere dementiae. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam; potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet: temperetur vita inter bonos mores et publicos; suspiciant omnes vitam nostram sed agnoscant.</p> <p>[6] 'Quid ergo? eadem faciemus quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit?' Plurimum: dissimiles esse nos vulgo sciat qui inspexerit propius; qui domum intraverit nos potius miretur quam supellectilem nostram. Magnus ille est qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est qui sic</p>	<p>nempe = certe</p> <p>faciles munditias = elegantias modicas</p> <p>vilibus = pretio parvo</p> <p>taetris = foedis, putidis</p> <p>quemadmodum = sicut</p> <p>non magno: sc. pretio</p> <p>incompta = inculta, inornata</p> <p>suspiciant = venerentur, mirentur</p> <p>agnoscant = intellegant</p> <p>nihil...intererit? = Num nullum discrimen inter nos erit?</p> <p>supellectilem = instrumenta domestica, ornamenta</p> <p>fictilibus = vasibus ex terra fictis</p>
---	--

<p>argento utitur quemadmodum fictilibus; infirmi animi est pati non posse divitias.</p> <p>[7] Sed ut huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inveni cupiditatum finem etiam ad timoris remedia proficere. 'Desines' inquit 'timere, si sperare desieris.' Dices, 'quomodo ista tam diversa pariter sunt?' Ita est, mi Lucili: cum videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et custodiam et militem copulat, sic ista quae tam dissimilia sunt pariter incedunt: spem metus sequitur.</p> <p>[8] Nec miror ista sic ire: utrumque pendentis animi est, utrumque futuri expectatione solliciti. Maxima autem utriusque causa est quod non ad praesentia aptamur sed cogitationes in longinqua praemittimus; itaque providentia, maximum bonum condicionis humanae, in malum versa est.</p> <p>[9] Ferae pericula quae vident fugiunt, cum effugere, securae sunt: nos et venturo torquemur et praeterito. Multa bona nostra nobis nocent; timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat; nemo tantum praesentibus miser est. Vale.</p>	<p>lucellum = lucrum parvum = hīc: dictum hodiernum</p> <p>desieris = desiveris</p> <p>pariter sunt = congruunt</p> <p>dissidere = differre</p> <p>catena = vinculum</p> <p>custodiam = captivum</p> <p>copulat = coniungit</p> <p>incedunt = una ambulant</p> <p>pendentis = anxii</p> <p>effugēre = effugērunt</p>
---	--